

Pap János

HANGOK-HANGSZEREK

INTERJÚ ELEK TIHAMÉRRAL

-Amikor a Tanárkepzőn fuvolás hallgatóit a hangszer tulajdonságairól faggaltam, azt válaszolták, hogy nem sokat tudnak róla, de amire kíváncsi vagyok, azt Elek Tihamér biztosan elmondja. Mióta érdekel a hangszer éplítés, hangszered belseje is?

- Mindig is fuvóspárti voltam. De szüleim és főleg a nagymama, aki nevelt, nem engedték, hogy fúvós hangszeren játsszam. Egyszerű asszony lévén attól félt - otthon a falusi zenészek helikont fújak -, hogy megvastagszik a nyakam. Ezért a kezdet kezdetén hegedűni tanultam az orosházi Zenei Általános Iskolában. Amikor iskolánkkal szemben megépült a Zeneiskola, hangszereket hoztak át hozzánk, ezekkel próbáltak odacsalogatni bennünket. A kísértésnek sem tudtam ellenállni. Először oboás akartam lenni. Ez nagymamám tiltakozására megghiúsult. De jött egy fuvolatanár, és én annyira követelőztem, hogy valamilyen hangszer nekem is kell, inkább beleegyeztek; így lettem fuvolás. A fuvolát sokkal inkább a testem részének érzem, mint a zongorát vagy a hegedűt, itt annyira személyes a viszony. A kapcsolat rögtön köztem és a hangszer között alakul ki. Nincs meg az az áttétel sem, ami a nádas hangszereknél a nád révén jön létre. Bár az igazat megvallva, én valójában harsonás akartam lenni. Kisdobos gyerek lévén, az volt minden vágyam, hogy egy ilyen hatalmas hangszeren játszhaszak. Ezért a szomszéd asztalos fiát rávettem: tanuljon harsonázni, hogy ellessessem tőle, hogyan kell a hangokat megszólaltatni. Tudtam, néhány év múlva én fogom a hangszerét örökölni. Így született meg egy nagy szerelem (nyolc évig tanultam harsonázni), amely a mai napig is tart. Szerintem a harsona a legtökéletesebb rézfúvós hangszer, és nagyon sajnálom, hogy a barokk szerzők szinte semmit sem irtak rá.

Közben mindig érdekelt az is, hogyan működnek a hangszereim. Legelső hangszerépítési próbálkozásom az volt, hogy alumínium Béres-furulyámat átépítettem haránfuvolára. Ekkor még nem engedtek fuvolazni, csak kíváncsi voltam, mitől szólal meg.

A szomszédunkban lakott egy agglégény, aki fagottozni tanult, és a városi zenekarban tevékenykedett. Hozzá is átjárogattam és nézegettem, hogyan működik a hangszere. A nádra is kíváncsi voltam. Műanyag halenyves tubusból próbáltam nádat faragni. Lehet, hogy akkor született a világ legelső műanyag nádja? Azután egy körülbelül félméteres "fagottot" készítettem a kertvégi bodza-bokor fájából. Drót mellő hajlítottam egy szódásüveg műanyag csövet, az lett az S-cső. A hangszer persze párhuzamos furatúra sikeredett, és úgy szólt, mint egy görbekürt. De másfel oktávot azért lehetett rajta játszani.

-Kitől tanultad meg magát a hangszerész mesterséget?

-Kaskötő Gézától, aki a szakiskolában tanított politechnikát Debrecenben, a 60-as években. Diákjaiként Juhos Tiborral gyakorta segítettük a műhelyében, és én még később, tanárkepzős koromban is el-eljártam hozzá. Főként fúvós hangszereket javított. Nem volt hangszerész végzettsége, de igazi ezermesterként tökéletes munkák kerültek ki a keze alól. Tőle tanultam meg a mesterség alapjait. De legmélyebben a szemlélete hatott rám; nem ismert megoldhatatlan problémát. Egyébként eredetileg ő is fuvolás volt.

-Néhány kollégád hevesen tiltakozott, amikor a hangszerek akusztikai tulajdonságai ismeretének fontosságát hangsúlyoztam. Valóban rontja a játékot, ha tudod, hogyan szólal meg a hangszered és milyen módon javítható a hangja?

-Elképzeltető, ha az ember tudatában van annak, mitől tarthat. Az amszterdami Concertgebouw zenekarában játszik egy fagottos: a világ egyik leghíresebb fagottosa, és a zenekar koncertfilmjeinek is állandó szereplője. Rajzfilmen nem lehet különben produkálni. Látni, ahogy az alsó D-nél „ödémája” keletkezik, itt felfűjja, ott felfűjja az arcát. Szemjátéka, szemöldökének mozgása kifejezi, hogy tudja, mely

hangoktól kell félnie, mely hangok megbízhatatlanok intonációban, hangszínben. És minden hangot valami egészen más arckifejezéssel játszik. Ennek ellenére, ha kell, gyönyörű legatót fúj. De látjuk rajta, hogy mi munka, mi szenvedés árán született meg mindez. Tehát az ember tudatában van annak, hogy a hangszere tökéletlen. Ez a tudás néha nagyon is elronthatja a technikai gördülékenységet.

De súlyos gondokat okoz a mindennapi zenei gyakorlatban az intonálatlan hang is. Sok zenész úgy végzi el a Zeneakadémiát, hogy művészdiplomásként még sohasem játszott zenekarban. Valamilyen oknál fogva nem felelt meg neki, vagy nem akart - szólistának, virtuóznak készült. Ezért sokan fújnak egy életen át intonálatlan hangon. A fuvola apró hamisságait el lehet viselni egy zongorához, egy temperált hangszerhez vagy egy zenekarhoz képest. De ha egy virtuóz eljátszana ugyanazt a darabot félhanggal feljebb vagy lejjebb, nem biztos, hogy a hangok funkciója változatlan maradna. Ez nagyon problematikus kérdés. Ezért kellene a „magas” fafúvó-soknak - oboa, fuvola - valamiféle vonós előképzettség. (Én egyébként hét és fél éven át tanultam hegedülni.)

-Ami az intonálást segítené?

-Igen. Akkor már gyerekkorban kiderülne, hogy az illető alkalmas-e a pályára, vagy sem. Egy fúvós hangszer hangjainak nagyjából van egy udvara, de egy hegedűn semmi sem szabályozott. Van olyan kollégám, akiről tudom, hogy nem fog szívinfarktust kapni, mivel nem hallja a saját hamisságait, s a mellette ülő három-négy játékos igazítja ki a hangjait. Tudnom kell, meggyőződésemm kell legyen, hogy hová fújjam az egyvonalas a-t, mert van, amikor alacsonyra kell, van amikor magasra. Ha dallamban játszom, F-dúrban, akkor magasra kell; ha akkordban, akkor inkább mélyebbre. Ebből szár

maznak a bajok általában a hangszerépítésben is. Az a szerencsénk, hogy Albert Cooper, a 20. századi fuvolakészítés „istene” megreformálhatta a fuvolát. Cooper pályája kezdetén a londoni Rudall Carte hangszergyárban dolgozott, ahol elég rossz minőségű hangszereket gyártottak. Mesélte, hogy a hangszerekhez mindig mellékeltek egy kísérőlevelet, amelyekben gratuláltak a vásárlóknak, hogy milyen jó minőségű hangszerhez jutott; miközben az egyes hangszerek hangnyílásainak elhelyezése, méretezése különböző volt. Mitől lehet, hogy ez is, meg az is jó? Megpróbált kikísérletezni egy közeparányos lyukelhelyezést, ami nagyon időigényes munka lehetett, mivel nem tudott a hangszeren játszani, s mindig a baráti körére kellett támaszkodnia, ha a hangszereit ki akarta próbálni. Saját bevallása szerint majdnem egyéves munkájába került, míg a c¹ hanghoz mérve kiszámította, hová kerüljön az a'-nyílás. Szerintem hamarabb megtanult volna fuvolázni, mint amíg rájött erre a megoldásra.

-Magad érezted-e hátrányát annak, ha tudtad, mitől jó egy hangszer, vagy féltél-e, ha ismerted a hibáit?

-Amikor bekerültem az Operába, egyszer váratlanul egy Hovanscsina premiernél az első fuvolás helyére kellett ülnöm. Nagyon nehéz a Hovanscsina előjátékában a fuvolaszólam: halk brácsahangok után az első fuvola folytatja felfelé diminuendo, és a leggikszerveszélyesebb hangon, a felső gisz-en kell semmivé enyésznie. Sajnos főiskolás koromban a fuvola harmadik regisztere különösebben nem érdekelt. Egyszerűen nem tudtam ott jól játszani, s a tanárom is hiába próbált rávenni, hogy fenn hangképezek. Én is az akkori divatnak hódoltam: lenn szóljon a fuvola, a magas hangokkal nem kell

törődni, Ferencsik János dirigált, éppen a premierre kellett beugranom. Ferencsik egy szál haját kihúzta és megmutatta: ilyen halkra kéri. Nagyon szűrősen tudott nézni János bácsi. Egyszerűen nem lehetett másképp játszani, csak nagyon halkan. Otthon magamnak sem mertem ilyen halkan játszani, mert előre tudtam, hogy kudarc lesz. S amikor egy muzsikus felméri, hogy egy kollektív produkciót, egy operát a harmadik taktusban nevetségessé tehet... – beállt a görcs a számba. És akkor rájöttem valami olyasféle fúvásmódra, amit azóta is használok, mert természetes befújással nem tudom azt a hangot ilyen halkan megszólaltatni. Történt akkor valami,... működött a hetedik érzék, amelyben addig nemigen hittem.

-A magyar fuvolás világ eléggé megosztott. Az egyik tábor, amely a kortárs zenének és az új játéktechnikáknak is híve, azt hirdeti, hogy a tanulás során meg kell ismerni a hangszer működését, a hangkeltést, a lyukrendszer hatását a hangszínrre, és így tovább. A hagyományok tisztelői mindezt kevésbé tartják fontosnak, talán mert ezt a problémát a vitás kérdésekkel azonosítják azaz: játsszunk-e új játéktechnikákkal vagy ne játsszunk?

-Igen, ez örök probléma. Egy vonós tudja, mikor váltson húrt és gyakran akkor váll, amikor az technikailag nem indokolt. A cél ebben az esetben a zene töretlenségének megőrzése. De a fuvolán alkalmazható segédfogások kérdése máig sem megoldott. A klasszikus zenén belül nem túl sok lehetőség kínálkozik a kihasználásukra, azonban így például elérhető lenne, hogy egy záróhang miatt ne váltsunk regisztert. Ilyeneket nekünk tiltottak, azt mondták: nem ez a fogás a fuvolánál, s nem törődtek a végső megszólalással.

-Sok szó esik mostanában a hangszerjátékosok versenyeiről.

-Azok a fuvalás versenyek, amelyeket ez idáig hallottam, mindig mennyiségi versenyek voltak, „bicikliversenyek”: ki tud leggyorsabban, leghangosabban fuvalázni. Zenéről általában nagyon kevés szó esett. A probléma ott kezdődik, hogy a legkevesebb szó a főiskolai vizsgákon is a zenélésről esik. Ha zenéről lenne szó, akkor lehet, hogy a tanárok - a budapesti Tanárképző intézetben négyen tanítunk fuvalát - egymást sértegetnék, és ez sajnos érvényes a versenyek esetében is.

-Említetted Albert Coopert, s azt, hogy milyen sok gondja volt a hangolással. A főproblémát a normál a¹ 440 Hz-es rögzítése okozta. A hangszerek áthangolásakor ugyanis egyszerűen lerövidítették a fejrészt, anélkül, hogy a lyukrendszerhez hozzányúltak volna.

-Igen, gyakorlatilag ez a bajok oka. Ez idáig 440 Hz-re hangolt nagyon jó hangú Trevor-fuvalák érkeztek hozzánk Angliából. Ott a normál a 440 Hz, míg nálunk 443 Hz, Franciaországban 441-442Hz. A Fuvalás Találkozón kérdezte meg Trevor úr végre, hogy nálunk mire hangolnak, s ezután talán figyelembe fogják venni a hozzánk küldött hangszereiknél az itteni zenekari hangolást. Mivel én kicsit vonós füllel is hallgatom őket, egyfolytában azt tapasztalom - sajnos ez az igazság -, hogy milyen hamisak a fúvós hangszerek.

-A fuvalahang legfontosabb meghatározója a fej. Te is sokat kísérletezel vele

-A régi, fából készült fuvaláknál lévő fálvastagságot a fém fejek esetében ki kell pótolni. Mindez tapasztalati úton alakult ki. Tapasztalati úton jöttek rá az ideális befúvónyílás-formára is, A francia hangszert másképp készítették, mert a francia fuvalásoknak más volt a befúvásuk, mint a németeknek. A franciák nagyon befordítva játszanak a németekhez képest. A németeknél a francia hangszer hamisan szólna. A modern fuvalák esetén már figyelembe veszik a kényelmi szempontokat is, a fogsor formáját. Napjainkra Albert Cooper jóvoltából kialakult az ideális kéményvastagság és a lekerekített négyszögletes befúvónyílás ideális méretezése is.

- Eljuthatunk-e egyszer a fuvalakészítésben is oda, hogy a játékos szájfelépítésének, játékmódjának megfelelően lehet majd fejet választani?

-Merem remélni, csak akkor az rengeteg célszerszámot is követel a készítőtől. Jelenleg a Miyazawa cég négyféle számozású fejet hoz forgalomba. Mindez nem volt megszokott ez idáig. Régi NDK-s mestereink fogorvosi fúróval fúrták a befúvónyílást, miközben beszélgettek, nemhogy mértek volna. Ahogy sikerült, úgy adták el a hangszereiket. Mivel a mesterek alapfokon tudtak csak fuvoiázni, a különbséget, hogy jól dolgoztak-e vagy rosszul, nem voltak képesek észrevenni. A mechanika jó volt, csak a fejrész nem sikerült mindig így aszimmetrikus formák is születtek, teljesen véletlenül ha „elfúrtak” valamit. Az ilyen jellegű hangszerek adták a Miyazawa cégnek az aszimmetrikus befúvónyílás ötletét. És akusztikailag megmagyarázható, hogy ez a jó! De ha valaki nem ért hozzá, az azt mondja, hogy ez egyszerűen „slampos” munka,

-Az aranyfuvalák ára tükrözi-e a minőségüket?

-Szerintem ezek esetében csak a gyár gondossága nagyobb. Az aranyhangszereknél minden hangképzésbéli hiba hallatszik, nehezebb megszelídíteni. A hangját egy erős felhang teszi szárnyalóvá. Ez közelről bántóan hallatszik, és először zavaró, de akik megszokták e tulajdonságát, ezt a fémes hangzást szeretnék tovább fokozni. A felhangokat perem kialakításával, polírozással lehet kordában tartani.

-Mostanában leggyakrabban a műhelyetekben lehet megtalálni téged.

-A műhelyünk három éve alakult. Kezdetben apróbb javításokat végeztünk, majd a Buffet-Crampon cég megkeresett bennünket, és mi lettünk a magyarországi szervízük. Szerszámokat adtak, anyagot. Több cégnek is mi vagyunk a magyarországi forgalmazói.

-Jelen pillanatban melyik a fontosabb számodra, a készítés vagy a játék?

-A készítés. Az Operában próbajátékot hirdettek meg a helyemre, mivel nyugdíjba mentem, de a tanítást nem hagyom abba, mert nagyon szeretem.

Önéletrajz

Születtem: Elek Tilmén György nével Orosháza
1949. június 29-én.

Iskoláim: 1955 - 63-ig az Orosházi ének - zenei
általános iskola - és 1958-tól az Orosházi Liszt F.

Zeneiskola (amelyiket tudomásom szerint Farsang Árpád
hozott létre). Az általános iskolában hegedűt tanultam

Harmath Borbála németől, majd az alakuló zeneiskolában
1958-tól fuvolát kezdtem tanulni, a hegedűt megtarttam,
ahol kiváló tanáraim voltak: Marcell Ném (egykori
Zathmuczky növendék) Belle Ferenc, Szokolay Bálint.

Volt egy városi Zenekar, ahol fuvolás voltam, és Bálint
városi kis vonós zenekara, ott hegedültem. Sándor, kiváló
zeneszerzőnk mindig komponált valamit kedvesjárnak

hol a Madrigál Kórusa számára, hol a kamarazenekarnak.
Volt önkénteskedés, műversenyzés, TV még nem létezett.

Kis család voltunk, akik egy tízórás dur. accordnak is önlük, mindenféle „okoskodás” nélkül. Itjen családot csak
a Budapesti Kamaraegyüttesben találtam, ahol nem méregből
játszottunk. Fuvola tanóráim: Tompa Gábor, Bánkúti Zoltán.

1963-70-ig a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközép-
iskolában és Fuvolaközép és Főiskolában tanultam, fuvola - szolfézs
és „kötelező” kamarazetési tanórákon, ahol megnyertem két Kodály
szolfézs versenyt a Mester elnöklésével. Később fuvola -
szolfézs tanár és B kategóriás kamaraag letttem.

Tanáraim Mészáros Ottó, Vékseleti Piroška, Józ Gyula
és Matiz István voltak, Kamarazetésen Benke Lászlóné és

Gyulács György igazgató voltak.

1970-73-ig a Zenakadémián folytattam Kamara Lászlóné
növendékeként.

1941-ben került be az Állami Operaház zenekarába
1942-ben lettem első fuvola, nyugdíjba vonulásomig,
1993-ig. Párhuszonan a Filharmoniaiban is
szólófuvolás voltam. (Filharmoniai Társaság)
A Budapesti Kamarai Együthtésbe is közelbelül ekkor kerültem
(1973-74?) kiváló kollégámmal Lajos Attilával váltottuk
egymást, aki jól rengeteget tanulmányoztam, emberiségről
eggyarant. Nem félt a fiatalától, mert valós tudása és
nagy keltapartala volt. Talán Mihály András volt
életem igazi Nagy Tandra. Ő is pontos beállítottságú
(szellista lévén) én is egy kicsit a hegedülés miatt.

Nagyon sok segítség volt számomra tanári példánnyal,
hogy egy fuvola kottát is be lehet "vonnásmerni",
és mindjárt egyszerű a dolog.

Sokat felléptem az Együthtesen belül szólóként
ittthon és külföldön is elsősorban kortárs szerzők
darabjainak interpretálásában: Hoosier Miklós,
Székely Endre, Luciano Berio, Jeney Zoltán,
Kalmár László, Lángi István, Szöllősy András,
Lendvay Tamilló...

az együthtes mellett létezett egy triónk Fábrián Márta
cimbalom és Benkő Daniellel, ahol kis kamara
és szólókat játszottunk minden stílusban.

1983-tól alakítottuk a Festivál Zenekart ott
9 évig tag voltam. Kicsit soknak tűnt a

munka egy idő után, mivel még a Tándarképp is Főis voltak
is tanítottam majdnem 20 évig. Ünnepek, családi élet
nem létezett, mivel a munkahelyemen az Operaházban
egyalizálni kellett az efféle kikapcsolódásaimat.

1993-ban a szakmai nagydíjat választottam,
A Főiskolán még tanítottam egy ideig, mert még sem
lehet csak úgy abbahagyni, majd egy szemináris tanítványam
diplomakoncertjén elajándékoztam a Hangszeremet,
ezzel tettem pontot.

Felenteg hangszereket javítgatók, készítettek és néha
puszta szeretetből tanítok is. A hangszerészet is régi vágyam.
Bekerülésemtől nem fródo az Operában, így kevésebbem
magamnak egyet ami 8 évig jól szolgált.

Kitüntetéseim: Bartók - Fáyton díj.

Komor Vilmos emlékdíj

Év Zenekari művésze

Liszt - díj

Doppler - gyűjtemény

Legnagyobb élményeim:

Sir George Solti

Ferencsik János

Jurij Simonov

a bécsi rádió Oboa-sólója

és a Filharmonikusok kőrtősei (Kasseli Mahler
Zenekar)

Turnék: Grúzia, Moszva, Bulgária, Csehszlovákia,

NDK, NSZK, Finnország, Svédország, Franciaország, Jugoszlávia,

Mexiko, Lengyelország, Japán, Hollandia, Románia, Ausztria,

Anglia - Skócia